

ZPRÁVY Z KNIHOVNY NÁRODNÍHO MUZEA

PAMĚŤOVÉ INSTITUCE A HISTORICKÉ ZVUKOVÉ DOKUMENTY – ZÁSADNÍ PROJEKT NÁRODNÍHO MUZEA V PROGRAMU MK ČR NAKI II 2018–2022

V současné době **chybí v České republice standardizované postupy pro komplexní péči o kulturní dědictví uložené v podobě zvukových záznamů na historických nosičích.** V rámci státní kulturní politiky se toto téma poprvé objevuje v *Plánu implementace Státní kulturní politiky na léta 2015–2020*. Konkrétně jde o záměr tvorby jednotné koncepce (příprava tzv. *Koncepce ochrany a zpřístupnění zvukových dokumentů jako významné součásti kulturního dědictví*) a o vytvoření metodického, koordinačního a digitalizačního centra pro záchranu zvukových dokumentů. Ustanovenou institucí je Moravská zemská knihovna v Brně, která má tuto roli plnit ve spolupráci s Národním muzeem. Některé dílčí kroky již byly na tomto poli učiněny. Dosud však nevznikly žádné komplexní a prakticky otestované výstupy. Za prvotní východisko lze považovat *Návrh koncepce na ochranu, digitalizaci a zpřístupnění zvukových dokumentů v ČR*,¹ vytvořený skupinou odborných dobrovolníků, na který lze navazovat.

Zejména pro oblast nejstarších nosičů (fonografické válečky a standardní šelakové desky) je neexistence doporučených postupů ochrany v ČR velmi závažným faktem. Tyto nosiče patří k nejvíce ohroženým nejen z důvodu malé odolnosti použitých materiálů, ale i pro obtížnost reprodukce obsahu na nich uloženého s ohledem na nedostupnost vhodných dobových reprodukčních technologií.

Skupina odborníků se od roku 2014 snaží neuspokojivý stav změnit (projektem Virtuální národní fonotéky,² dílčími granty aj.). Na tyto dílčí úspěchy navazuje projekt „*Nový fonograf: naslouchejme zvuku historie. Vytvoření postupů a nástrojů pro evidenci, digitalizaci, zpřístupnění a dlouhodobou ochranu zvukových záznamů na historických nosičích v paměťových institucích*“, schválený v rámci programu MK ČR NAKI II 2018 – 2022.³

Hlavním cílem tohoto projektu je – v souladu s mezinárodními standardy, praxí a na základě dosavadních výsledků výzkumu v této oblasti – vyvinout, otestovat a zavést vhodné postupy, které by řešily komplexní problematiku dlouhodobé ochrany a zpřístupnění zvukových záznamů uložených na historických fyzických nosičích.

**N O V Ý
F O N O G R A F**
NASLOUCHEJME ZVUKU HISTORIE

Řešení problému bude demonstrováno na dvou typech historických nosičů a zároveň nejstarších záznamových médiích – na fonografických válečkách (období let ca 1895–1920) a standardních (šelakových) gramofonových deskách (období ca 1900–1946) o průměru 25 cm. Zvukové záznamy na nich uložené mají obvykle vysokou historickou a kulturní hodnotu a původní reprodukční technika je téměř nedostupná. Ve sbírkách Národního muzea – Českého muzea hudby (dále NM-ČMH) se nachází řádově 1 200 nosičů fonografických váleček – např. první nahrávky divadelních inscenací *Rusalka*, *Má vlast* apod. či nahrávky význačných osobností divadelního světa jako *Bohumil Pták*, *František Šír* či *Málka Bobková* – a přes 26 000 nosičů gramofonových desek o průměru 25 cm – např. nahrávky *Růženy Maturové*, *Emy Destinnové* nebo *Voskovce s Werichem*. Další fonografické válečky má ve sbírkách například Národní technické muzeum či Akademie věd ČR.

K dosažení hlavního cíle je nutné splnit řadu cílů postupných. Je třeba definovat podobu **unikátního identifikátoru obsahu** zvukových nahrávek a vytvořit jeho standardizovaný způsob zápisu. To umožní zásadně zefektivnit a urychlit procesy evidence a výrazně zjednoduší přebírání popisných metadat mezi institucemi a databázovými systémy. Dále je nutné vytvořit **diskografickou databázi**, definovat postupy jejího vytěžování, otestovat ji na produkci gramofonových firem s českým repertoárem a zároveň tak poskytnout sekundární informační pramen pro ověřování a dohledávání informací v procesu identifikace a následně evidence nahrávek ve zvukových sbírkách paměťových institucí.

¹ Návrh Koncepce pro ochranu, digitalizaci a zpřístupnění zvukových dokumentů v ČR [online]. Moravská zemská knihovna. [cit. 11. 2. 2018]. Dostupné z: <http://goo.gl/sH5D50>

² Virtuální národní fonotéka (narodnifonoteka.cz) jakožto sektorový agregátor v oblasti zvukových dokumentů, má za cíl informovat o existenci, místě uložení a podobě daného zvukového dokumentu. V současné době se jedná o nekomplexnější databázi o zvukových nosičích na území ČR.

³ Projekt Národního muzea č. DG18P02OVV032.

Souvisejícím důležitým úkolem bude vypracovat **sadu doporučení a vyvinout vhodné nástroje pro proces efektivní katalogizace**, navrhnout **standardizovaný metadatový popis obsahu zvukových záznamů**, primárně pro fonoválečky a šelakové gramodesky. Zároveň bude třeba zohlednit specifika historických nosičů zvuku a současně evidenční potřeby paměťových institucí různého typu a s různým posláním. S ohledem na zpřístupnění bude nutné spolupracovat na dotvoření stávajícího knihovnického standardu (minimální záznam pro Souborný katalog ČR podle pravidel RDA, pro formát MARC 21) a podílet se na jeho dalším rozvoji směrem k všestranné využitelnosti. Tyto postupy a nástroje se musí ověřit při zpracování příslušných fondů v NM-ČMH, případně v partnerských institucích.

Projekt má ambici vytvořit **doporučení a interní směrnice pro postupy manipulace, ukládání a dlouhodobé péče o původní fyzické nosiče**. V souladu s těmito postupy je nutné navrhnout maximálně šetrný **proces digitalizace** zvukového obsahu a vzhledu nosičů (etiket) tak, aby digitální kopie zachovaly co nejvěrněji zaznamenaný obsah, a v případě zdigitalizovaných etiket mohly sloužit pro další popis obsahu a tím minimalizovat potřebu manipulace s historickými nosiči.

Projektový tým musí zavést tyto postupy v rámci specializovaného pracoviště NM-ČMH. To předpokládá dovybavit digitální linku a rozšířit datová úložiště v Národním muzeu, včetně záložních kapacit. V rámci digitalizace budou vznikat **digitalizační metadata**, která bude třeba vytvářet a ukládat v souladu s výše uvedenými metadatovými standardy. Součástí jsou dále procesy správy digitálních kopií. Zde je třeba kromě zabezpečení a zpřístupnění navrhnout i **proces jejich dlouhodobé ochrany**, včetně návrhu vhodných nástrojů a postupů pro jejich přenos do vhodného dlouhodobého úložiště.

Mezi závěrečné etapy projektu patří vytvoření **modelové formy zpřístupnění**, která zohlední specifické potřeby muzeí pro prezentaci obsahu v jeho kontextu, tj. spolu s dalšími typy navázaného obsahu (např. technickými popisy reprodukčního řetězce, partituroou, hudebními nástroji, interprety, biografickými údaji autorů, událostmi a místy spojenými se vznikem díla apod.). Ambicí je též vytvořit v rámci Národního muzea speciálně vybavená uživatelská poslouchová místa.

V průběhu projektu, a s ohledem na celkovou budoucnost dané problematiky, je nutné vytvořit **vzdělávací platformu a vychovávat nové odborníky**. Za tímto účelem je přizvána ke spolupráci Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, jejíž úkolem bude předávání postupů vytvořených v rámci projektu a jednotlivých výstupů projektu zejména pro vzdělávání v oblasti knihovnictví, muzejnictví a archivnictví.

Cílem projektu v mezinárodním kontextu je vytvořit postupy a standardy takovým způsobem, aby odpovídaly mezinárodním standardům (např. IASA TC-05) a osvědčeným postupům, aby byly aplikovatelné paměťovými institucemi na národní úrovni a aby vyvinuté softwarové nástroje byly volně šiřitelné a navázané na již široce používané plat-

formy (ProArc, Kramerius). Digitalizační zařízení pořízená v rámci projektu budou k dispozici i dalším institucím.

Projekt, jehož celkový rozpočet činí 24 914 000 Kč, je rozvržen do tří základních etap:

1. 2018–2020: Zahájení projektu – základní evidenční výzkum

2. 2019–2021: Vývojová etapa

3. 2020–2022: Digitalizace a zpřístupnění výsledků

Hlavními výstupy projektu mají být specializovaný software – modul pro fonografické válečky do systému ProArc, modul zvukový přehrávač do digitální knihovny Kramerius a Národní diskografická databáze. Dále budou vytvořeny základní **metodické dokumenty** pro ochranu historických nosičů, digitalizaci etiket gramofonových desek a digitalizaci fonografických váleček. Jako tzv. vedlejší výsledky přinese projekt odborné workshopy, recenzované články a dvě monografie, kde za zmínku stojí hlavně kniha *Česká národní fonotéka aneb Národní zvukový archiv v průběhu dějin*.

Projekt je koordinován řešitelským týmem Národního muzea (s přizvanými externími odborníky). Tento tým je zodpovědný za dosažení hlavních cílů projektu, zejména za vyvinutí, otestování a zavedení příslušných metodik pro ochranu a zpřístupnění části „svých“ sbírek. Spoluřešitelé projektu – Národní knihovna ČR, Knihovna Akademie věd ČR a Masarykova univerzita – budou v rámci svých specifických kompetencí garanty určitých oblastí. Projekt je rozdělen na etapy takovým způsobem, aby byly ve vhodnou dobu k dispozici výstupy pro spolupracující partnery a bylo možné efektivně využívat plánované zdroje. Výzkumné činnosti budou probíhat od začátku projektu paralelně v různých relevantních oblastech. Velký důraz tak bude kladen na koordinaci všech prací a metodický dohled nad celým projektem. Každý z členů řešitelského týmu bude zodpovědný za určitou oblast řešení projektu: v úzké spolupráci s partnery zpracuje detailní plán jednotlivých kroků a bude aktivně dohlížet na jeho plnění. Pro sdílení informací mezi partnery bude použita vhodná komunikační platforma. Veřejné informace o projektu budou zpřístupněny prostřednictvím webových stránek.

Filip Šír, DiS.

Knihovna Národního muzea
oddělení digitalizace, nových médií
a informačních technologií
Karmelitská 2, 118 00 Praha 1
filip_sir@nm.cz

PhDr. Michal Hora
Národní knihovna ČR
oddělení studoven
Klementinum 190, 110 00 Praha 1
Michal.Hora@nkp.cz